

„Nám vaše píseň zní sladce.“

Vavákova odpověď na Zpěv k svátku

*Jana Nejedlého, doktora práv a císařského
a veřejného profesora literatury české
na starožitných vysokých školách pražských*

Tomáš Matějec

“YOUR SONG SOUNDS SWEET TO US”

**VAVÁK’S ANSWER TO A SONG FOR THE NAME DAY OF JAN NEJEDLÝ, DOCTOR OF LAWS
AND IMPERIAL AND ROYAL FULL AND TENURED PROFESSOR OF CZECH LITERATURE
AT THE ANCIENT UNIVERSITY IN PRAGUE**

The study compares two Czech language occasional compositions from the beginning of the 19th century: the text of a congratulatory cantata composed in 1811 in honour of Jan Nejedlý, professor of Czech language and literature at Prague University, by Václav Hanka, a student at Prague University and a representative of the second generation of the Czech National Revival, and a response to the cantata in verse by František Jan Vavák, a farmer well versed in literature and rooted in the traditions of the Czech Baroque patriotism. The study investigates the agreements and differences in the two author’s views on basic questions about past, present, and further directions in Czech culture.

KEYWORDS:

František Jan Vavák (1741–1816); Václav Hanka (1791–1861); occasional poetry; cantata; syllabotonic verse; syllabic verse; National Revival; secularisation; Baroque patriotism

Na jaře roku 1811 se tehdy dvacetiletý student Václav Hanka zastavil v Milčicích, aby navštívil staříčského, téměř sedmdesátiletého sedláka Františka Jana Vaváka. „Bylo to roku 1811,“ vzpomíná Hanka téměř o půl století později, „když vracete se v krásné tehdejší dubnové dni z velikonočních prázdnin do Prahy, zašel jsem si schvalně do Milčic. Byl jsem tam velmi vlídně přijat a mermomocí po dva dni hostiti jsem tam musel, pokud jsem všelky jeho vlastnoruční rukopisy i vzácné staré české knihy neprohlédl, při čemž mě se svou staříčkou manželkou jako pravý Filemon a Baucis, co u nich nejlepšího bylo, přivětivě častovali. Při odchodu opět mne, bude-li nedaleko Milčic cesta moje, k návštěvě zvali, i stařeček sám, nedada si to vzíti, hodný kus cesty mě vyprovodil. Neshledal jsem se více s těmito dobrými lidmi, neboť dne 15. listopadu 1816 odebral se náš Vavák na věčnost.“¹

1 Václav HANKA, *Bitva u Kolína 1757*, Lumír 7, 1857, s. 571–572, zde s. 571. Podle všeho jde o Hankovo jediné osobní setkání s Vavákem. Podruhé Hanka navštívil Milčice v roce 1815 (27. dubna), Vaváka však nezastihl doma. Zanechal mu vzkaz, který se asi jen náhodou (patrně proto, že Vavák si na jeho rub o pár dní později, 5. května, načrtl koncept gratulační skladby) dochoval ve Vavákově písemné pozůstalosti. Památník národního písemnictví

Snad při této návštěvě nebo v nějaké souvislosti s ní se Vavákovi dostal do rukou drobný příležitostný tisk obsahující text gratulační kantáty, kterou pražští studenti věnovali tehdejšímu profesorovi české řeči a literatury na Karlo-Ferdinandově univerzitě Janu Nejedlému.² Vaváka text bezpochyby zaujal, a to nejen svým národním a jazykově obranným zaměřením, ale patrně též formální stránkou a žánrovou příslušností. Příležitostné a gratulační skladby, byť poněkud jiného, archaičtějšího rázu, Vavák sám v hojné míře psal a veršová forma, jak je patrné z jeho vzpomínek, jej přitahovala už od dětství.³

Text obrozenské kantáty je primárně oslavou zasloužilého buditele, oslavou, která se neleká nadsázky, vznešených slov a monumentálních obrazů. Spíše jen sekundárně obsahuje kantáta také něco z kulturního a společenského programu Nejedlého žáků. Oslnivý lesk Nejedlého zjevu a působení je v kantátě postaven proti temné, pochmurné minulosti, v níž česká řeč skomírala pod náporom cizího živlu:

„Již se v Čechách slunce tmělo,
již se mračna hrnula –
strašně na všech stranách hřmělo,
naše vlast již trnula.

Již se strachy smutně chvěla,
zkormoučená žalostí –

Praha — Literární archiv [dále jen PNP LA], fond František Jan Vavák, rukopisy vlastní, *Jemnostpane vrchní ctný řediteli*).

- 2 Přímý doklad o souvislosti mezi Hankovou návštěvou a Vavákovou obeznámeností s textem kantáty není, avšak lze ji myslím pokládat za dosti pravděpodobnou. Hanka je, jak ukáží níže, pokládán za autora kantáty a patrně měl tedy blízko i k její distribuci. Příležitostné obrozenské tisky ani stopy po nich nejsou jinak ve Vavákově pozůstalosti obvyklé a mezi Hankovou návštěvou a Vavákovou odpovědí je navíc těsná časová blízkost (návštěva se podle Hankovy vzpomínky uskutečnila v dubnu 1811, Vavákova odpověď je datována 21. květnem téhož roku).
- 3 Ve svém životopise, psaném na přání pražského profesora F. X. Němečka, o tom píše (mluví o sobě ve třetí osobě): „Písňe v kapsách s sebou nosil a říkával: ‚Kdopak ty písňe dělá, když já bych je snad taky mohl dělat.‘ A tu již všeliké věci rýmoval, tu o své práci neb na pastvách o tom neb jiným chlapci, o té neb jiné věci verš skládal a písňe pletl. Až časem i dost smíchu naplodil [...]“ Stanislava JONÁŠOVÁ-HÁJKOVÁ, *Vlastní životopis F. J. Vaváka*, *Středočeský sborník historický* 14, 1979, č. 1, s. 123–155, zde s. 138. Patrně nejnámější jsou příležitostné skladby, které Vavák skládal pro korunovace v letech 1791 a 1792 (viz níže v pozn. 25). Dochovány jsou i četné další skladby, zejména veršované gratulace („vinše“), které skládal pro přátele. Srov. například Jindřich SKOPEC (ed.), *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770–1816, III/3 (1798–1801)*, Praha 1918, s. 26, 62–63, 79–80; *IV (1802–1806)*, Praha 1936, s. 5, 90, 94, 152; *V (1807–1810)*, Praha 1938, s. 10, 76, 182–183. Další verše sepsal k různým veřejným příležitostem, například k uvítání nového sirotčího: tamtéž, *IV (1802–1806)*, s. 131, nebo k uvítání nového faráře: tamtéž, *V (1807–1810)*, s. 222.

zněmčilost již všude zněla
nemotornou hrubostí.“⁴

Do takto vylíčené tíživé situace vstupuje „rek“, profesor Nejedlý, který učí Čechy znovu českému jazyku. Je to on,

„[...] jenž poospalé
Čechy budí ze spaní,
jenž je učí dokonale
mluvení i zpívání.“⁵

Následkem Nejedlého působení nastává v českém prostředí pronikavá změna:

„A hle, jaké vyjasnění,
jak on přišel, nastalo,
vše se v barvy světlé mění,
co prv v trudu stýskalo.

Již se hory zelenají,
již jest ptactva plný háj;
již zas muži povstávají,
již zas v Čechách kvete máj.“⁶

Díky Nejedlého působení se vracejí „staré zlaté časy“, zlatý věk českého písemnictví, jaký panoval za časů císaře Rudolfa:

„Jeho přičiněním, jeho prací
již se naděje jak zorní záře
vystupujíc z temnosti svítí;
Rudolfův věk se zas vrací!“⁷

V obyvatelích české země se znovu probouzí jejich „česká krev“, opět v nich ožívá „oheň slovanský“:

„Již se rdí jich bledá záře,
již se roznícuje
oheň slovanský, již cítí,
že i v nich vře česká krev.“⁸

4 Zpěv k svátku Jana Nejedlého, doktora práv a cí. král. řádného a veřejného profesora literatury české na starožitných vysokých školách pražských, impresí cí. král. normální školy, Praha 1811, s. 5.

5 Tamtéž, s. 4.

6 Tamtéž, s. 5.

7 Tamtéž, s. 6.

8 Tamtéž, s. 7.

Oslavence Nejedlého čeká pro tyto zásluhy nehynoucí památka:

„Za to jeho slavné jméno
věčné slávy nabude;
vždy se bude jasně stkvíti
jako rozmanité kvítí,
bude od potomků ctěno,
když i nás víc nebude!“⁹

Do dalších let je třeba přát mu radostnou pohodu, neboť právě jeho působení je bezpečným příslibem zdárného rozvoje české kultury:

„Tiše ať Ti plynou dnové
v radosti rok po roce,
z slavných činů by vždy nové
vlasti zrálo ovoce;
skrz Tvé dbalé hledění
rozkvete nám umění.“¹⁰

Po formální stránce je kantáta sestavena z několika zpěvů (vícehlasých i sólových) a ze tří recitativů (v tisku se označují jako „říkání“). Zpěvy jsou složeny sylabotónickým veršem, uspořádaným do rýmovaných slok; v recitativech je užito volného verše. Kantáta má celkem 82 veršů, z toho 54 sylabotónických a 28 volných. Tisk obsahuje pouze text kantáty; o nápěvu se dovídáme jen to, že jeho autorem byl Václav Vilém Würfel.¹¹ O autorství textu se v tisku neříká nic, ale vztah textu k myšlenkovému světu Václava Hanky lze sotva přehlédnout. Hanka se také později k textu kantáty přihlásil tím, že její muzejní exemplář označil svým jménem, a v Hankově rukopisné pozůstalosti se dochovala i část konceptu této skladby. Hankovo autorství se tak jeví jako dobře doložené. Jan Máchal ji na počátku 20. století bez rozpaků zařadil do své edice Hankových veršovaných prací jako Hankovu první tištěnou skladbu.¹²

Vaváka zaujal text kantáty do té míry, že se rozhodl napsat na ni odpověď. Tato odpověď je datována 21. květnem 1811 a dochována je v jediném rukopisném exempláři, uloženém ve Vavákově písemné pozůstalosti.¹³ Zda se Vavák chystal poslat svou

⁹ Tamtéž, s. 6.

¹⁰ Tamtéž, s. 8.

¹¹ „Hudba od Václ. Vil. Vyrfla.“ Tamtéž, s. 1.

¹² Jan MÁCHAL, *Hankovy písně a prstonárodní srbská muza do Čech převedená*, Praha 1918. Kantáta je otištěna na s. 4–8; k otázce Hankova autorství se Máchal vyjadřuje na s. 202; srov. též v úvodu s. XIII–XIV.

¹³ PNP LA, fond František Jan Vavák, rukopisy vlastní, *Vesnický sprostý český ohlas aneb ozvání se na zpěv českých pražských učenců* [dále jen *Vesnický sprostý český ohlas*]. Celý název skladby zní (fol. 1^v): „Vesnický sprostý český ohlas aneb ozvání se na zpěv českých pra[ž]ských učenců, jež byli k svátku Jana Nejedlého, doktora práv a císařského krále. řádného veřejného profesora literatury české na starožitných vysokých školách pra[ž]ských, učinili.“ Datace, Vavá-

odpověď do Prahy nebo pomýšlel na její vydání tiskem, nevíme. V jeho zlomkovitě dochované pozůstalosti nenalzáme nic, co by nasvědčovalo tomu, že by něco z takových záměrů uskutečnil. Ačkoli tedy snad odpověď za Vavákova života neopustila zdi jeho statku, je přesto zajímavým svědectvím o svém autorovi a o jeho postojích k některým aspektům kulturního programu mladší obrozenské generace.

Skladba je zajímavá také po formální stránce. Vavák zřejmě zamýšlel napodobit co možná nejvěrněji formu Hankovy kantáty. Zpočátku následuje svůj vzor zcela těsně, takže Hankovu čtyřveršového vstupního sborového zpěvu odpovídá u Vaváka rovněž čtyřveršový sborový zpěv složený z veršů o stejném počtu slabik, propojených týmž rýmovým schématem. Recitativu, který u Hanky následuje a který je složen volným veršem, odpovídá u Vaváka rovněž recitativ, rovněž složený volným veršem; následující dvojici árií odpovídá u Vaváka opět dvojice árií složená týmž typem verše a strofického uspořádání, kterého je užito v Hankově skladbě, atd. Již z počátku je ovšem patrné, že Vavákovi tak docela nestačí prostor, který Hanka recitativům vymezil, takže první Vavákovo „říkání“ je o dva verše delší než Hankovo (šestnáct veršů u Vaváka, čtrnáct u Hanky). Druhý recitativ má u Vaváka dvacet jedna veršů oproti Hankovým dvanácti a třetí recitativ, který je u Hanky poslední, má u Hanky dvanáct veršů, zatímco u Vaváka rovných čtyřicet. Vavák má zřejmě co říci, a tak přidává ještě osmi-veršový recitativ čtvrtý, který u Hanky nemá protějšek. Po třetím recitativu začínají u Vaváka narůstat i zpěvní pasáže, takže trojhlasý zpěv následující po třetím recitativu má u Hanky jednu šestiveršovou strofu, u Vaváka tři. Vavák se však ani potom od Hankovy kantáty zcela neodchyluje, ale nadále se jí přidržuje jako formálního vzoru, i když svůj text pojímá poněkud obšírněji než Hanka. Ve výsledku má tak Vavákova skladba sto sedmdesát pět veršů, zatímco Hankova skladba jich měla osmdesát dva.

Vavák však Hankovu formu nenapodobuje ve všem. Zejména je z odpovědi patrné, že prozodické boje Vaváka příliš nezneklidňují. Zatímco Hanka užívá sylabotónického verše, v obrozenském prostředí už tehdy běžného, Vavák volí starší verš sylabický, v lidovém prostředí tehdy ještě zcela obvyklý, ale v prostředí obrozenském už vnímaný jako staromódní. Podobně archaicky se v pražském prostředí musely jevit chronostichy, jimiž — na rozdíl od Hanky — vyzdobil i svoji odpověď.¹⁴

Vavák hned v úvodu své odpovědi Hankovu skladbu radostně vítá:

„Nám vaše píseň zní sladce,
jejíž zvuk z Prahy
jako po vítězství
radostné střelné bouchání
obveseluje srdce naše.“¹⁵

kem přeškrtnutá (fol. 1r): „Učinil F. J. Vavák, 21. máje 1811.“ Některé části této skladby vydal: Čeněk ZÍBRT, *František Jan Vavák*, Český lid 31, 1930–1931, s. 48–63, 115–128, zde s. 123–124.

¹⁴ Například v prvním verši skladby: „MéhoDěk jest CtnI CžeChoWé“. *Vesnický sprostý český ohlas*, fol. 1^v. Chronostichy jsou ve skladbě celkem tři, jeden je v prvním verši na začátku skladby, druhý v posledním verši před čtvrtým recitativem, třetí na konci skladby v jejím posledním verši; každý z chronostichů dává součet 1811.

¹⁵ Tamtéž.

S tímto nadšeným úvodem je další obsah Vavákovy skladby ve shodě potud, že se v něm projevuje řada paralel k myšlenkám, které Hanka vyjadřuje nebo naznačuje ve své kantátě.

Vavák se s Hankou především shoduje v důraze na češství reprezentované českým jazykem a v radosti nad jejich úspěchy. Užívaje trochu neobvyklého výrazu „čechota“, který podle okolností může znamenat i jazyk, i češství obecně, Vavák jása:

„Chvála budiž Hospodinu,
že skrze svou dobrotu
v mnohým šťastným českém synu
rozvlažuje čechotu.
Vzbuzuj, Pane, přispoř dál,
by, kdo nedbá, lépe dbal.“¹⁶

A na jiném místě vyzývá:

„Milí čeští synáčkové,
v radosti rok po roce,
vydávejte vzdychky nové
své čechoty ovoce,
skrz vaše dbalé učení
atiž má vlast utěšení.“¹⁷

Svůj vztah k „čechotě“ vyjadřuje Vavák také hodnotícími přívlastky. „Čechota“ je pro něj „zlatá“:

„Za šťastné se pokládáme,
zlatá čechoto naše,
že tě ještě v sobě máme [...]“¹⁸

16 Tamtéž, fol. 2^v. Výraz „čechota“ je doložen jako příjmení („Čechota“), ale jako apelativum se objevuje, pokud vím, jen u Vaváka. Neuvádějí ho *Slovník česko-německý* Josefa Jungmanna, *Česko-německý slovník* Františka Štěpána Kotta, *Příruční slovník jazyka českého*, *Slovník spisovného jazyka českého*, *Středněčeská textová banka* ani *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny*, dostupné na stránkách Ústavu pro jazyk český AV ČR. Vavák tohoto výrazu užívá také ve veršovaném listu zaslaném Jakubu Janu Rybovi v dubnu 1806 („Ty v latině i v němotě, / já pak jen v samé čechotě, / učený jsi skrze školy [...]“, PNP LA, fond Jakub Jan Ryba, korespondence vlastní — přijatá, František Jan Vavák, list z dubna 1806, s. 1) a v konceptu dopisu pražské arcibiskupské konzistoři z března 1810 (o skramnickém kaplanovi, který neuměl dobře česky, tu Vavák píše, že „on zde v pouhých Čechách brzce se čechotě naučí“, PNP LA, fond František Jan Vavák, korespondence odeslaná, arcibiskupské konsistoři 2. března 1810; koncept dopisu otiskl Č. ZÍBRT, *František Jan Vavák*, s. 124–125).

17 *Vesnický sprostý český ohlas*, fol. 2^v.

18 Tamtéž.

A dále „sladká“:

„Ó, sbírejtež to vonné kvítí,
tu sladkou čechotu [...]“¹⁹

Někdy je tematizována souvislost „čechoty“ s jazykem:

„Za šťastné se pokládáme,
zlatá čechoto naše,
že tě ještě v sobě máme,
ač pak v protivném čase;
skrz tvůj sladký řečovod,
rozmáhej se v každý rod.“²⁰

Vavák dále ve shodě s Hankou staví do kontrastu současný rozvoj „čechoty“ a minulé ústrky, kterých se „čechotě“ dostalo. Vavák podobně jako Hanka pracuje v té souvislosti s metaforou tmy a také vykresluje obraz nepřátel českého jazyka:

„Že se české slunce tmělo
v řečovodu, se zdálo,
jen doškové střechy mělo,
kde ještě jakž takž plálo.

Z těch kdo kamkoliv vykročil
a chtěl mluvíti pravě,
hned ním zpup pyšně zatočil,
chtě mu šlapat po hlavě.

Musilť kořně klobouk smýci
domo-statný rozenec
a nesměl ani zbla říci,
když tykal cizozemec.“²¹

Tento tíživý stav trval sto padesát let:

„Ó milá naše čechoto,
cožpak jsi učinila,
že tolik nepřátel
více než půldruhého věku
bědovatně jsi cítila i viděla,

19 Tamtéž, fol. 2^r.

20 Tamtéž, fol. 2^v.

21 Tamtéž, fol. 1^v-2^r. V rýmu poslední sloky psal Vavák původně „smeknout“, „řeknout“; teprve později opravil na „smýci“, „řící“.

i jenž tebe nejen posměšně
dusili a stískali,
ale i zavrhovali a vymítali:
z paláců i z hradů,
z měst, a chtěli i z vesnic,
ze soudnic a ze škol,
z kniháren a z kněh,
z kancelářů a z řízení,
z přirozenosti a starožitnosti
z polního zvěře-štvání
i z posílaného po poštách psaní.²²

Naproti tomu dobu ještě dřívější, období vlády císaře Rudolfa a dobu Veleslavínovu, vnímá Vavák jako epochu pro českou kulturu zvláště příznivou a návrat tohoto období je Vavákovi synonymem pro nový rozkvět českojazyčné slovesnosti:

„Dokud ten, jehož slyšíte slovo,
hlas náš zvučí,
když i po divokých vichřicích
tišina se rozložila,
Rudolfův věk bude,
když fénix z Veleslavínova popele vyletí.“²³

Za konkurenta, který v temném období češtinu vytlačoval, označuje Vavák, podobně jako Hanka, němčinu:

„Mý [...],
kteří jsme zůstali v pokušeních
sprostí vesničtí,
když starou čechotu naši
mínila zahladiti němota [...].“²⁴

Neblahý vývoj vedl k tomu, že čeština se v jistých typech prostředí stala vzácností. Dokladem toho jsou Vavákovi nedávné korunovace českých králů (Leopolda II. v roce 1791 a Františka I. v roce 1792). Jakkoli k oběma korunovacím kdysi napsal nadšené příležitostné skladby a vítal je jako přihlášení se k tradici českého státu, přece s odstupem doby vynikají stíny:

22 Tamtéž, fol. 2^r.

23 Tamtéž, fol. 2^r.

24 Tamtéž, fol. 1^v. Další doklad pro užívání výrazu „němota“ ve významu „německý jazyk“, resp. „němectví“ nalézám opět jen u Vaváka, a to ve výše citované pasáži z veršovaného dopisu Jakubu Janu Rybovi psaného roku 1806 (viz pozn. 16). Výrazu „němota“ je tam užit jako paralelního k výrazu „čechota“. Slovníky a sbírky dokladů jmenované v poznámce 16 slovo „němota“ ve významu „německý jazyk“, resp. „němectví“ neuvádějí.

„Ó milá naše čechoto,
 cožpak jsi učinila,
 že nedávno převeliké radovánky a plesání
 jak hostům, tak dětem učinivši,
 sama pak jsi se rmoutila,
 když dva slavné krále
 na tvé české království
 v tvé české zemi v českém hlavním městě
 v českém slavném chrámu
 českou korunou,
 českými rukami,
 českou slávou
 jsi korunovala,
 česky jim přísahala,
 avšak českého slova svého
 ani od hostí, ani hrubě od dětí
 jsi neuslyšela?“²⁵

V přítomné době však nastává proměna a český jazyk zažívá nový rozkvět:

„Již se hory zelenají,
 v dolích kvete fiala,
 zvuky české sluchy mají
 jako ptáčkové zjara.“²⁶

Nejen na venkově, ale i v Praze se ozývá čeština. Česky mluvící Pražané jsou pro Vaváka „drahé zboží“ a působí mu nemalé potěšení:

„Když mý přijedem do Prahy,
 ó kterak se těšíme,
 když Čechy co zboží drahý
 s sebou mluvit slyšíme.“²⁷

Vavák ví, že tento rozvoj českojazyčné kultury není každému vhod. Podobně jako Hanka i on mluví o nepřátelích, „socích“, kteří si přejí, aby opět zavládla „němota“:

„[...] ti předsí se smějí,
 jenžto v Čechii boří,

25 Tamtéž, fol. 2^v. Příležitostné skladby ke korunovacím 1791 a 1792 otiskl Jindřich Skopec ve své edici Vavákových Pamětí: J. SKOPEC (ed.), *Paměti, III/4*, Praha 1924, s. 29–39. Srov. též starší edici skladeb z roku 1792: Čeněk ZÍBRT, *Líc a rub selského vítání při korunovací r. 1792*, *Český lid* 23, 1913–1914, s. 152–157 (publikováno pod pseudonymem Emil Horský).

26 *Vesnický sprostý český ohlas*, fol. 2^v.

27 Tamtéž, fol. 1^r.

jejich hlahol, tomu chtějí,
by zas jezdil na oři.“²⁸

Nicméně Vavák nepodléhá obavám, nýbrž srší nadšením a vyzývá k dalšímu šíření české kultury, a to i mimo hranice „Čechie“, do míst, kam dříve sahal slovanský živel. Při tom se nerozpakuje převzít od Hanky ani poněkud romantizující výrazivo jako „oheň“ či „krev“:

„Ó, sbírejtež to vonné kvítí [...] a zanítě staro-slovanský oheň, rozhřejte tam, již dávno ustydlou — želu hodno — naši krev.“²⁹

Jako vzdělanost německá přispívá někde k tomu, že rodilí Čechové opouštějí češtinu a učí se německy, tak naopak vzdělanost česká má být pro „Němce“ podnětem k tomu, aby se učili česky:

„Když umka zněmčilá chce
učit Čechy němotě,
proč umka zčeštilá
nemá učit Němce čechotě?“³⁰

Až potud tedy o shodách mezi Hankovou a Vavákovou skladbou. Pozorovat lze nicméně i některé odlišnosti.

Je patrné, že Vavákova skladba se soustřeďuje právě na obecné otázky kulturní situace a kulturního programu národa, zvláště na otázky spojené s postavením českého jazyka, které se v Hankově skladbě sice objevovaly, ale spíše jen druhotně a jaksi mimochodem, a naopak postava Jana Nejedlého, která byla v centru Hankovy pozornosti, ustupuje u Vaváka poněkud do pozadí.

Zatímco adresátem Hankovy skladby je opět Nejedlý, u Vaváka nabývá na významu adresát další, a to Nejedlého žáci. Vavák je oslovuje jako „české synáčky“ a vybízí je k další práci pro vlast. Zdá se, že zvláště tyto „české synáčky“, novou generaci česky píšících vzdělanců, chce Vavák svou skladbou oslovit:

„Milí čeští synáčkové,
v radosti rok po roce,
vydávejte vzdychky nové
své čechoty ovoce,
skrz vaše dbalé učení
atiž má vlast utěšení.“³¹

28 Tamtéž, fol. 1^v.

29 Tamtéž, fol. 2^f.

30 Tamtéž.

31 Tamtéž, fol. 2^v.

Nápadná odlišnost Vavákovy odpovědi je dále v tom, že Vavák, jak je u něho obvyklé, tematizuje své venkovanství. V již citovaném úryvku říká v první osobě plurálu „mý [...], sprostí vesničtí“ a jinde „my, vesničtí sprostáčkové“.³² Objevuje se také motiv selství:

„Napsal Petrarcha taky,
když spravedlnost vandrovala,
že jest mezi sedláky
naposledy se přibrála.

Takž [se] i naše čechota,
ač pak velkou slávu měla,
když ji honila slota,
u sedláků smutně chvěla.“³³

Zvláště zajímavý je však rozdíl, který se jeví mezi Hankovou kantátou a Vavákovou odpovědí v rovině náboženské. Hankova kantáta je v tomto směru produkt kultury již do značné míry sekularizované. O Bohu se neděje žádná zmínka. Tím méně o dalších pravdách víry. Pokud se objeví výraz, který by za jiných okolností mohl mít náboženský význam, užívá ho Hanka ve významu „sekularizovaném“, světském. Tak spojení „věčná sláva“ neznamená u Hanky nic víc než „trvalá památka“:

„Za to jeho slavné jméno
věčné slávy nabude [...]“³⁴

Prakticky jediný explicitní odkaz do náboženské sféry tak nese slovo „pověra“ v pasáži, v níž se mluví o Nejedlého literární činnosti. Nejedlý prý

„[...] spisy srdce k ctnosti
ušlechtilé vzdělává,
pověře a nepravosti
přístupu v ně nedává.“³⁵

Co slovem „pověra“ Hanka myslí, není zcela zřejmé, ale kontext dává tušit, že toho slova je zde užito ve významu více či méně ovlivněném osvícenstvím. Do jeho rozsahu tak patrně spadá i ledacos z barokní zbožnosti, Vavákovi tak blízké a drahé.

Naproti tomu u Vaváka hraje víra významnou úlohu. Vavák výslovně mluví o Bohu. Ten je pro něho především Stvořitel, původce všech věcí, a tedy i češtiny —

32 Tamtéž, fol. 1^v, 2^v.

33 Tamtéž, fol. 1^r.

34 *Zpěv k svátku Jana Nejedlého*, s. 6.

35 Tamtéž, s. 4.

Vavák o „čechotě“ říká, že ji „sám Stvořitel byl vštípil“.³⁶ Nezůstává však pouze u stvoření — Bůh se také o češtinu stará:

„Za to pějme Hospodinu
sladko-česky díků-hlas,
že shromáždil mnoho synů,
jenž se česky učí zas:
množte se v každou hodinu,
sláva, radost bude z vás.“³⁷

Je proto možné se na Boha také obracet s prosbou:

„Chvála budiž Hospodinu,
že skrze svou dobrotu
v mnohým šťastným českém synu
rozvlažuje čechotu.
Vzbuzuj, Pane, přispoř dál,
by, kdo nedbá, lépe dbal.“³⁸

Jedním z projevů Boží péče o český jazyk je také to, že Bůh na něj vkládá královskou korunu: Bůh jej „korunou okrášlil.“³⁹

Tento motiv „korunovaného jazyka“ patrně také poukazuje na inspirační zdroj, ze kterého Vavák čerpá. Jsou jím jistě tradice staršího, barokního vlastenectví a konkrétně asi kniha *Země dobrá, to jest země česká* z roku 1754, kterou Vavák jako jednu z položek své četby uvádí už v roce 1782.⁴⁰ Znamé místo z této knihy mluví o vztahu mezi Bohem, korunou a jazykem podobně jako Vavák: „[...] kteroužto řeč a jazyk český Bůh [...] královskou korunou ozdobil a ji mnohým slavným i korunovaným řečem a jazykům rovnou učinil, neb jak řeč španihelská, řeč francouzská, polská a jiné v světě řeči mají své země, mají též i královské koruny, to také nápodobně má i řeč česká, že od božské štědroty jak zemí, i také královskou korunou jest obdařená [...]“⁴¹

K barokním zvyklostem ukazuje také způsob, jímž Vavák užívá biblického citátu. Na významné místo, za třetí recitativ, v němž vyzývá k práci na obnově české kultury, klade Vavák čtyřveršový sborový zpěv:

„Atiž jednou poznají
a uzdrí, koho bodli,

36 *Vesnický sprostý český ohlas*, fol. 1^v.

37 Tamtéž, fol. 2^f.

38 Tamtéž, fol. 2^v.

39 Tamtéž, fol. 1^v.

40 J. SKOPEC (ed.), *Paměti, I/2*, Praha 1908, s. 47, č. 19.

41 Ivona KUČEROVÁ — Lucie MEDOVÁ (edd.), *Země dobrá, to jest země česká*, Brno 1998, s. 198.

ať tam lásku a vděk dají,
kde mají své pohodlí.“⁴²

„Ten, kterého bodlí“ je v křesťanské tradici Ježíš Kristus. V Bibli je tohoto spojení užito na místě, nad něž lze těžko myslet závažnější. Objevuje se v Janově evangeliu, v krátkém komentáři, který následuje po vylíčení Ježíšova ukřižování. Autor evangelia tu cituje dva starozákonní výroky, které na ukřižování poukazují, a jedním z nich je Zachariášovo proroctví „Budou hledět na toho, kterého probodlí“.⁴³ Vavák tak na národ a na jeho jazyk přenáší to, co Písmo vypovídá o Kristu. Připomíná to postup, který se uplatňuje mimo jiné opět v *Zemi dobré*, v níž jsou biblické výroky vztahující se k zaslíbené zemi a vyvolenému národu přenášeny na českou zemi a český národ.⁴⁴

Na Vavákovu náboženskou zaměřenou poukazuje i způsob, jak se vyrovnává s otázkou předělu mezi veleslavínskou dobou a obdobím, které následovalo po ní. Hanka se k této otázce nevyjadřuje, a není divu, neboť při rázu jeho kantáty by se každé takové vysvětlování muselo jevit jako neorganická odbočka. Tak se ostatně jeví i u Vaváka. Vavák se však zřejmě obává, že oslava veleslavínské doby jako příkladné a vzorné by mohla vrhat stín na bělohorskou bitvu a jejího vítěze, zvláště když období, které následovalo po ní, označuje za temné, za období útlaku češtiny. Pokládá proto za nutné vysvětlit, že viníkem nebyla vítězná císařská, katolická strana, ale poražená stavovská, nekatolická opozice, která nešťastný konflikt vyvolala:

„Ó milá naše čechoto,
cožpak jsi učinila,
[...] Ó co si učinila?
Odpovídá — že nic,
že co kdysi její některé,
taky spurné děti zasadily,
za to o životy a o všechno přišly,
a ona že jim to neradila,
nýbrž od toho odvozovala.“⁴⁵

Závěrem lze shrnout, že Vavák se ve své odpovědi na Hankovu kantátu jeví jako v zásadě otevřený podnětům, které k němu přicházejí z obrozenského prostředí. Sdílí nadšení pro českou kulturu a klade důraz na český jazyk, lamentuje nad dobou, kdy práva českého jazyka byla potlačována, oceňuje kulturní dílo doby veleslavínské a raduje se z nového rozkvětu češtiny, který nastává v přítomné době; volá po „zanícení staro-slovanského ohně“ a „zahřátí“ české „krve“ a přeje si, aby rozvoj české kultury vedl k dalšímu šíření českého jazyka.

42 *Vesnický sprostý český ohlas*, fol. 2^r.

43 Jan 19,37; srov. Zach 12,10–11.

44 Srov. zvláště 38. kapitulu uvedené práce („Země česká připodobňuje se zemi zaslíbené...“), I. KUČEROVÁ — L. MEDOVÁ (edd.), *Země dobrá*, s. 228nn.

45 *Vesnický sprostý český ohlas*, fol. 2^r.

Vavák však také nevidí důvod, proč by se měl vzdávat toho, co si osvojil ze staršího vlastenectví barokního. Podněty čerpané ze spisu *Země dobrá, to jest země česká* z roku 1754 stojí u něho vedle motivů čerpaných z Hankovy kantáty. Barokní vlastenectví je Vavákovi zvláště blízké svým těsným propojením s katolickou vírou. Četné Vavákovy výroky ukazují, že také jeho vlastenectví staví na náboženských předpokladech: zárukou rozvoje českého jazyka je Vavákovi Bůh, který češtinu stvořil a který se o ni stará; Boží přízeň se projevuje mimo jiné tím, že Bůh češtinu ozdobil královskou korunou; utrpení národa je u Vaváka spojováno s utrpením Ježíše Krista. Svůj vztah ke katolické církvi naznačuje Vavák i tím, že obhájuje její úlohu v národních dějinách: ztráta společenské prestiže českého jazyka a útlum literární aktivity, k nimž v minulosti došlo, nemají být kladeny za vinu bělohorskému vítězi, nýbrž stavovské opozici, která proti němu povstala.

Vavákovi tedy obrozenská „píseň“ zní patrně jen po jistých stránkách „sladce“. Některé tóny, zvláště důvěra v Boha a oddanost církvi, mu v ní chybějí. Jiné, které v ní zaznívají, jmenovitě tóny osvícensky zabarvené, v něm asi vzbuzují obavy. Ve své odpovědi na Hankovu kantátu klade Vavák důraz na to, co ho s obrozením spojuje, a jen opatrně se dotýká i témat, v nichž se jeho postoje liší.

RÉSUMÉ:

The text of the congratulatory cantata, which was composed by Václav Hanka, a student at Prague University and a representative of the second generation of the Czech National Revival, in 1811 in honour of Jan Nejedlý, professor of Czech language and literature at Prague University, is aimed in accordance with its occasional nature at highlighting the role which the honoured person played in the then Czech language culture. In this context Hanka depicts the time before the appearance of Nejedlý as one of 'darkness' and 'fear', a time when Czech culture was in deep decline and when the Czech language was dying, being supplanted by spreading German. In contrast with the backdrop of this gloomy image, Nejedlý is portrayed as a 'hero' making a far-reaching change, bringing a 'brightening', saving the Czech language and literary culture, teaching the people Czech again and preparing a return of the golden age of Czech literature, which had existed in the distant past, in the days of Emperor Rudolf II. As for the literary aspects, Hanka's composition corresponds to the standards of the artificial literary production of his time.

The response in verse written in the same year by František Jan Vavák, a farmer well versed in literature and firmly rooted in the traditions of the Czech Baroque patriotism, and received with respect in the circles of the Czech language literary elite, contains motifs that are partly in line with the intention of Hanka's text. Like Hanka, Vavák portrays the period of the last 150 years as a period of great danger for Czech language culture: the Czech language was being pushed out of many segments of society, and partly from private life, its place was aggressively being taken by German language and the last refuge of the Czech language became the countryside. Only in the present is a turning point: Czech is experiencing a new 'spring'. Vavák does not deny that this revival of the Czech language has its opponents but he is not sceptical and calls for further expansion of the Czech language culture. Like Hanka he appreciates the cultural legacy of the Rudolphine period and its 'return' is synonymous to him with the further development of Czech culture. There is a significant difference between Vavák and Hanka in the religious sphere. While Hanka's composition remains fully on the secular plane and one can sense in it some hints of a critical relationship with an older,

religious-oriented literary tradition, Vavák combines his understanding for the contemporary cultural events with clear manifestations of his rootedness in this older literary tradition, in particular in the tradition of the Baroque patriotism, which conditioned the relationship with the country and language on wholehearted acceptance of the Catholic faith. As for the literary aspects, Vavák adopts the formal structure of Hanka's composition, as well as he integrates into it a number of elements taken from the older literary tradition.

Mgr. Tomáš Matějec, Ph.D., je absolventem bohemistiky na FF UK, působí na KTF UK. Externě spolupracuje s Ústavem české literatury a literární vědy a s Ústavem českého jazyka a teorie komunikace FF UK (tomas.matejec@seznam.cz).